

Jarosław Zawrot

dr n. prawnych, Akademia Medycznych i Społecznych Nauk Stosowanych w Elblągu

Paradygmat transparentności w świetle założenia prawa do informacji i bezstronności rozstrzygnięć

W opracowaniu przyjęto konwencję terminologiczną transparentności w znaczeniu formuły jawności, odzwierciedlającej najszerzy aspekt gwarancji ochrony praw człowieka. W ten sposób realnie wpływa ona na realizację prawa do informacji i bezstronność rozstrzygnięć.

System prawny, tak jak poddane jego regulacji stosunki społeczne, nie ma charakteru statycznego, ale dynamiczny, podporządkowany tym zmianom. W związku z tym również pewne zasady i instytucje prawne o ugruntowanej treści wymagają zweryfikowania z punktu widzenia zmieniających się potrzeb, przez które należy również rozumieć kontekst aksjologiczny wyznaczający określone cele. Jako zasadniczy – z punktu widzenia cech transparentności – w artykule wskazano ochronę dobra jednostki według reguły *pro humanitate*. Efektem tego poglądu jest próba uchwycenia istoty transparentności jako ogólnej reguły wyznaczającej właściwy standard sposobu myślenia o jawności, służącej ochronie jednostki. Celem opracowania nie jest jednak wypracowanie wniosków *de lege ferenda*, ale zwrócenie uwagi na możliwość skorygowania decyzji w momencie jej podejmowania przy uświadomieniu sobie wagi transparentności w zakresie jej przyczyn i skutków.

W opracowaniu przedmiotową zależność oznaczono zakresem odniesień kluczowych słów przedstawionych w kolejności wyznaczającej relację przyczyny i skutku, tj. (1) jawność, (2) informacja, (3) bezstronność, (4) demokracja. W takiej formule jawność jest warunkiem informacji, z kolei informacja służy zachowaniu standardu bezstronności, zaś bezstronność rozstrzygnięć chroni demokrację.

Abstract

The paradigm of transparency in respect of the principles underlying the right to information and impartiality of adjudication.

In this study transparency refers to openness as a factor which guarantees the protection of human rights in the broadest aspect. This way it influences the enforcement of the right to information and impartial adjudication in real terms.

A legal system, as well as the social relations it regulates, is not static in its nature. It is dynamic and adjusts to the changes within the society. Consequently, certain rules and legal institutions require adjusting to the changing needs, one of them being the axiological context and the goals it sets.

Pursuant to the *pro humanitate* principle, the article shows the protection of an individual as the fundamental factor underlying the idea of transparency. As a result, transparency is shown as a general principle ensuring the proper way of perceiving openness used for the protection of an individual.

The aim of this study, however, is not drawing conclusions *de lege ferenda* but drawing attention to the fact that realising the importance of transparency in terms of its causes and effects may affect one's decisions.

In this study, the interrelation in question has been described by a range of key words in the order showing the causes and the effects, i.e. (1) transparency – (2) information – (3) impartiality – (4) democracy. Perceived this way, transparency is a prerequisite to information, information in turn, enhances impartiality, and impartiality of adjudication protects democracy.

Tempora mutantur et nos mutamur in illis, czyli – jak mawiali starożytni rzymianie – czasy się zmieniają i my zmieniamy się wraz z nimi¹. W świecie poddawanych nieustannym modyfikacjom, pod których presją znajduje się jednostka – stąd zaczyna odgrywać w nim centralną rolę, a prawa człowieka, jak nigdy dotąd, stają się doniosłe, przenikając do różnych regulacji sfer życia – istniejące kategorie prawne, ze względu na otwartą treść, muszą zostać ponownie przeanalizowane i przededefiniowane z punktu widzenia ich skutków. Efektem takiego myślenia jest pojawiająca się w nauce prawa reguła wykładni

¹ Zob. C. Michalunio, *Dicta. Zbiór tacińskich sentencji, przysłów, zwrotów, powiedzeń*, Kraków 2004, s. 624.

pro humanitate. W razie pojawiających się wątpliwości na tle tzw. trudnych przypadków stosowania prawa (*hard cases*) ma służyć rozstrzygnięciu różnorodnych dylematów na rzecz dobra człowieka².

Jest to supozycja dla procesu zachodzącego w ujęciu intelektualnym. W istocie do przyjęcia poczynionego założenia nie są wszakże najważniejsze zmiany legislacyjne. Proces wykładni prawa, zwłaszcza przy wykorzystaniu metod wykładni funkcjonalnej i teleologicznej (celowościowej), pozwala skorygować jego wyniki z perspektywy potrzeb zmieniających się stosunków społecznych, kulturowych, gospodarczych, ekonomicznych etc., czyniąc z najbardziej do tego celu nadających się metod wykładni narzędzie interpretacji dynamicznej, aczkolwiek wynik wniosków *de lege ferenda* może prowokować do pewnych postulatów legislacyjnych i zmian również w zakresie prawodawstwa. W każdym razie chodzi o nadanie pewnym instytucjom na nowo znaczenia adekwatnego do wizji współczesnego postrzegania fundamentalnych gwarancji praw i wolności człowieka, w których mieści się m.in. prawo do informacji publicznej oraz do bezstronnych rozstrzygnięć podejmowanych w trybie, w którym strony werdyktu pozbawione są wpływu na wybór procedury i arbitra, w której on orzeka³. Bazą i substratem obu wyszczególnionych praw, tj. prawa do informacji publicznej i bezstronności sądu, a szerzej rzecz pojmując, bezstronności organu stosującego prawo, a więc tym co je łączy, choć prawa te zaliczane są do różnych generacji praw człowieka według zaproponowanego przez Karela Vasaka podziału⁴, jest jawność⁵. Bez jawności trudno sobie wyobrazić jakąkolwiek informację, a bez

² Zob. Z. Duniewska, *Wykładnia prawa administracyjnego*, w: M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2021, s. 307.

³ Łączy je pojęcie adjukacyjnego trybu rozwiązywania sporów. Por. L. Morawski, *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, „Państwo i Prawo” 1993, z. 1, s. 21.

⁴ Szerzej na ten temat: M. Nowak, *Trzy generacje praw człowieka. Ich znaczenie w świetle przesłanek ideowych i historycznych oraz w świetle ich genezy*, w: B. Banaszak (red.), *Prawa człowieka. Geneza, koncepcje, ochrona*, Wrocław 1993, s. 105 i n.

⁵ Na temat kwalifikacji prawa do informacji publicznej jako prawa człowieka zob. J. Taczkowska-Olszewska, M. Nowikowska, *Prawo do informacji publicznej, informacje niejawne, ochrona danych osobowych*, Warszawa 2019, s. 15 i n.

informacji bezstronność, która, w przeciwieństwie do arbitralności, determinuje racjonalność decyzji każdego rozstrzygnięcia w sprawach administracyjnych, cywilnych i karnych.

W związku z tym nie da się uciec od zależności oznaczonej paradygmatem zakresu odniesień kluczowych słów zestawionych w nieprzypadkowej kolejności, wyznaczającej relację przyczyny i skutku, tj.:

- 1) jawność,
- 2) informacja,
- 3) bezstronność,
- 4) demokracja.

Jawność jest warunkiem informacji i zarazem przyczyną kolejnych opisanych zjawisk. Informacja służy zachowaniu standardów bezstronności i jej ochronie. Wydane w procedurach bezstronnych⁶, a zatem bez rozważenia prawnie relewantnych uprzedzeń – czy to narzuconych z zewnątrz, czy wynikających z wewnętrznego przekonania – orzeczenie formalnie sprawiedliwe hamuje zapędy autorytarne, wychodząc w swojej istocie naprzeciw oczekiwaniom samej demokratyzacji przez wymiar sprawiedliwości. Bezstronność, w tym bezstronność wymiaru sprawiedliwości, realizuje się jako narzędzie – według koncepcji niemieckiego myśliciela Loewenstaina – demokracji walczącej, która sama musi obronić się przed jej skutkami (możliwościami jakie daje), aby nie stać się demokracją „ślepą” i „głuchą” na zagrożenia wewnętrzne⁷. Temu celowi przyświecają gwarantowane w ustroju demokratycznym warunki kontroli władzy publicznej i prawidłowo funkcjonujący wymiar sprawiedliwości, będący zarazem z jednej strony elementem sprawowania

⁶ Rzecz jasna jest to wyraz skrótu myślowego. Odnosi się do ogólnej oceny procedury, która z uwagi na przyjęte w niej rozwiązania, nakierowana jest na gwarancje bezstronnego decydowania o losach podmiotu poddanego danej procedurze. Stąd źródło zakotwiczenia w globalnym języku prawniczym (polskiej i zagranicznej judykatury i doktryny) określenia sprawiedliwość proceduralna, którą to koncepcję w języku angielskim wyraża powszechnie stosowany zwrot *the concept of procedural justice* lub *a fair trial* (zob. T. Bingham, *The rule of law*, London 2011, s. 90 i n.).

⁷ Zob. A. Malkopoulou, *Militant Democracy and Its Critics. Introduction*, w: A. Malkopoulou, A.S. Kirshner (eds), *Militant Democracy and Its Critics Populism, Parties, Extremism*, Edinburgh University Press, Edynburg 2019, s. 1 i n.

kontroli nad władzą publiczną, zaś z drugiej, będąc samemu jej elementem, musi też być jawny, aby możliwa była nad nim samym kontrola⁸.

Prawo do informacji publicznej zaczęto traktować w kategoriach gwarancji (przesłanek) demokracji dość późno. Początkowo uznawano raczej, że informację publiczną należy bardziej chronić w ramach tajemnicy (informacja niejawna), aniżeli dzielić się nią ze społeczeństwem w sposób umożliwiający wykonywanie kontroli społecznej nad władzą. Dopiero w XX wieku zmieniła się perspektywa postrzegania funkcji prawa do informacji publicznej⁹. Dostrzeżono, że z uwagi na jej znaczenie stanowi w istocie warunek konieczny „zdrowej” demokracji, w której władza ponosi realną odpowiedzialność przed społeczeństwem, które ją wybiera. Stąd standard demokracji, a co za tym idzie, społeczeństwa obywatelskiego – bez którego trudno sobie wyobrazić współczesne państwo demokratyczne, w którym jednostka jest aktywna i partycypacyjna – oparty jest na jawności, transparentności życia publicznego w sferze władzy państwowej. Realizacji tych cech służy właśnie prawo do informacji publicznej w rozumieniu ustawy z dnia 6 września 2021 r. o dostępie do informacji publicznej¹⁰. Oprócz tego, jeżeli dostrzeże się, że prawo do informacji interpretowane jest w kontekście godności osoby ludzkiej, a ona jest źródłem wszelkich praw człowieka, a te rozwijają się najlepiej w warunkach demokracji, związek między informacją a demokracją jawi się jeszcze bardziej w sposób spójny i trwały.

Tak więc, skoro „uczciwa” demokracja, oparta na zdrowych fundamentach sprawowania władzy jest możliwa do osiągnięcia, kiedy społeczeństwo ma narzędzia, by dowiedzieć się, jak jest wykorzystywana przez podmioty, które dzięki niej do władzy doszły i bezpośrednio wykonują władzę w sferze publicznej (w sprawach publicznych), przez to nie można jej sobie wyobrazić bez możliwości realizowania prawa do informacji. Poza kwestią państwa opartego na zasadach – ogólnie rzecz ujmując – uczciwości (aspekt skutków sprawowania kontroli społecznej; podmioty kontrolowane z istoty rzeczy mniej skłonne

⁸ Na temat roli sądów w demokracji zob. T.T. Koncewicz, *Sądy w demokracji*, w: tenże, *Prawo z ludzką twarzą*, Warszawa 2015, s. 79 i n.

⁹ Zob. J. Taczkowska-Olszewska, M. Nowikowska, *Prawo do informacji*, s. 15.

¹⁰ T.j. z dnia 23 marca 2022, Dz.U. z 2022 r., poz. 902.

są do działania naruszającego porządek prawny), społeczeństwo dzięki prawu do informacji uzyskuje dodatkowe narzędzie świadomego realizowania prawa wyboru i eliminowania podmiotów, które nie sprostały ich testowi i oczekiwaniom (zwieńczeniem tego procesu jest głos oddany w wyborach).

Trzecim ważnym elementem związku między demokracją a prawem do informacji publicznej jest ochrona jednostki przed onnipotencją i nieomylnością władzy. Władza pozbawiona kontroli staje się zagrożeniem dla jednostki, bo wyrabia w sobie – także w relacji do jednostki – coraz bardziej poczucie bezkarności, skoro ma przekonanie, że jej działania pozostaną w skrytości. Jednostka natomiast poddana bezpośrednio skutkom takiego zagrożenia przestaje być jednostką wolną, a więc uczestniczącą aktywnie w życiu publicznym i w jego dyskursie, zdając się całkowicie na los, jaki zafunduje mu państwo. Ma obawy przed działaniami konfrontacyjnymi w stosunku do państwa, przez co staje się jednostką wycofaną. Jest to sytuacja zaprzeczenia systemowi demokracji, w którym jednostka przestaje czuć się wolna, a całkowicie uzależniona od tego, co każe jej czynić państwo. Zatem przejrzystość życia publicznego to kluczowa wartość społeczna. Współcześnie postrzegana jest jako jedna z gwarancji uczciwości¹¹.

Na tych samych założeniach aksjologicznych, w których strona (człowiek) muszą być postrzegane w sposób podmiotowy, powinny opierać się współczesne procedury stosowania prawa¹². Wzorzec ich każe traktować jednostkę jako podmiot „rozsądnosci komunikacyjnej”, kiedy organ stosujący prawo jest „otwarty” na człowieka. Obowiązkiem bezstronnego arbitra (sądu, organu wydającego decyzję administracyjną) jest służyć jednostce odpowiednią informacją, warunkującą percepcję prawidłowości rozstrzygnięcia¹³.

Rzeczywistość prawna oraz wzrastająca świadomość społeczna narzuca potrzebę spojrzenia na jawność procesu stosowania prawa w szerszej perspektywie, aniżeli w tradycyjnych kategoriach rozpatrujących jawność w świetle

¹¹ Zob. T. Stawecki, *Jawność jako wartość prawna*, „Studia Iuridica” 2004, t. XLIII, s. 215 i n.

¹² Od wymogu tego nie ma wyjątku w zależności od innych różnic trzech podstawowych procedur: administracyjnej, cywilnej, i karnej.

¹³ Zob. T.T. Koncewicz, *Aksjologia unijnego kodeksu proceduralnego*, Warszawa 2010, s. 183 i n.

zasad procesowych. Ważny jest kontekst konstytucyjny. Dostępność procesów podejmowania decyzji w sferze publicznej w ogólności, a w sądowym wymiarze sprawiedliwości w szczególności, z racji gwarantowanego konstytucyjnie prawa do informacji (art. 61 Konstytucji RP) oraz rzetelnego procesu sądowego (art. 45 Konstytucji RP), na które składa się prawo do jawnego (publicznego) rozpatrzenia sprawy przez bezstronny sąd, stanowi zagadnienie o charakterze filozoficzno-etycznym (aspekt aksjologiczny) oraz prakseologiczno-celowościowym (aspekt dogmatyczny, skoncentrowany wokół skuteczności regulacji prawnych skutkujących jawnością). Te dwa punkty widzenia muszą być rozpatrywane łącznie na płaszczyźnie zagadnienia bezstronności. Nie da się pominąć aksjologicznej treści jawności postępowania, mówiąc o bezstronności w kategoriach etycznych. Znaczenie ma również efektywne zapewnienie uczciwości procesu stosowania prawa w ogólności, a sądowego w szczególności. Taka perspektywa rozważań jawi się jako istotna dla opisanego znaczenia transparentności. Podmiot, który nie wie, dlaczego zostało wydane rozstrzygnięcie o określonej treści, może stracić zaufanie do jego bezstronności.

Wskazane jest, aby jawność procesu toczącego się przed organami władzy publicznej w zakresie wymiaru sprawiedliwości (art. 10 ust. 2 Konstytucji RP) traktować jako część jawności życia publicznego (art. 2 Konstytucji RP), której konstytucyjnym gwarantem jest prawo obywatela do informacji, a jego rozwinięciem zapewniającym realny dostęp do informacji, konstytucyjnie wyrażona zasada wolności mediów (art. 14 Konstytucji RP)¹⁴. Jawność postępowań stanowi więc sama w sobie aksjomat o charakterze uniwersalnym. W tym ujęciu jawność odzwierciedla ogólny przejaw dążenia do jej klasyfikowania w kategoriach państwa prawa¹⁵. Kwalifikowana w ten sposób jawność stanowi filar społeczeństwa i państwa demokratycznego, gdzie organy władzy państwowej, a więc i sądownictwo, poddane są procesom kontrolnym w zakresie pełnionych funkcji¹⁶. Bardziej rozległe spojrzenie na

¹⁴ Por. wyrok SN z 1 czerwca 2000 r., III RN 64/00 OSNP 2001/6/183.

¹⁵ Zob. W. Jasiński, *Jawność zewnętrzna posiedzeń sądu (nawiązanie do artykułu M. Rogackiej-Rzewnickiej)*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 4, s. 29.

¹⁶ Zob. Á. Herrero, G. López, *Access to Information and Transparency in the Judiciary. A Guide to Good Practices from Latin America*, World Bank Institute, Governance Working Papers Series, Washington 2010, s. 11 i n.

jawność procedowania łączy zasadę jawności także z gwarancjami wolności wypowiedzi (informacji), zawartymi w art. 54 Konstytucji RP oraz w aktach międzynarodowych: w art. 19 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, art. 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz art. 10 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹⁷.

Prawo do wyrażania opinii obejmuje, poza tradycyjnym jego walorem posiadania i wyrażania poglądów, również otrzymywanie i przekazywanie informacji¹⁸, a jego logiczną konsekwencją wobec tego musi być jawność (przejrzystość) postępowania. Rangę jawności podnosi także ogólne nastawienie kulturowe, wyrażone aprobatą dla stosowania przejrzystości postępowania także w tych procedurach, które raczej skłaniały się do przeciwnego trendu przyznania prymatu tajności postępowania¹⁹.

W obowiązującym porządku prawnym rozwinięciem konstytucyjnej zasady jawności są przepisy ustaw zwykłych, regulujących w sposób konkretny i uzupełniający wobec ustawy zasadniczej określone dziedziny. Pomijając przepisy proceduralne, przykładem w tym zakresie mogą być przepisy prasowe oraz regulujące dostęp do informacji publicznej, które mają znaczenie uniwersalne. Powinny one spełniać szczególne zadanie wykonywania nadzoru społecznego nad działalnością organów władzy państwowej, poprzez dostęp do informacji publicznej, który zapewnia obowiązek władz publicznych do informowania całego społeczeństwa i poszczególnych osób, prawo

¹⁷ W ten sposób rozumiana wolność wypowiedzi jest również respektowana przez ETS, który uznaje, że gwarancje zawarte w art. 10 EKPCz stanowią prawo podstawowe, którego poszanowanie są zobowiązane zapewnić sądy wspólnotowe (wyrok ETS z 12 września 2006 r., w sprawie C – 479/04, LEX nr 226925).

¹⁸ Zob. M.A. Nowicki, *Swoboda wypowiedzi w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*. Referat na Konferencję „Granice wolności słowa” (Kielce, 4–5 maja 1995), „Biuletyn Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego / Ośrodek Informacji i Dokumentacji Rady Europy” 1995, nr 3, s. 79.

¹⁹ Zob. M. Rogacka-Rzewnicka, *Zagadnienie jawności stosowania tymczasowego aresztowania*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1, s. 56. Autorka wskazuje na jawność postępowań dyscyplinarnych jako jednej z gwarancji rzetelności postępowania. Szerzej na ten temat zob. A. Wasilewski, *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych (ustawodawstwo polskie na tle standardów Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Konstytucji RP)*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 9, s. 29.

wglądu do dokumentów (akt), dostęp do posiedzeń organów państwowych, prawo do środków społecznego przekazu, a więc i odpowiednio ukształtowanego dostępu dziennikarzy do informacji²⁰. Jawność postępowania adwokacyjnego, jego transparentność, jest jednym z narzędzi realizacji prawa obywatela do informacji. Prawo do informacji oraz jawność procedury stosowania prawa przejawiają zatem ścisły związek. Obrazowo rzecz opisując, prawo do uzyskania informacji oraz jawność postępowania przy stosowaniu prawa w klasycznym modelu „spotykają się” na wspólnym forum – zazwyczaj na sali sądowej. Ostatecznie w państwie demokratycznym uniwersalną zasadą i wartością stało się to, co jawne. Otwiera się zatem nowa optyka rozważań poruszanego zagadnienia z perspektywy ochrony neutralności decyzji rozstrzygających o prawach i obowiązkach stron. Jego emanacją jest wymóg bezstronności sądu²¹.

Kilka przyczyn czyni koniecznym przedstawiony wyżej kontekst dalszych rozważań. Uzasadnia szerszą perspektywę spojrzenia na jawność procesu stosowania prawa, także w zakresie narzędzi służących realizacji jawności, które przyjęło się nazywać przejawami jawności. Przekonanie to podkreśla użyta w tytule artykułu formuła „transparentności”, odnosząca się

²⁰ Zob. T. Górczyńska, *Dostęp do informacji publicznej w Europie – rozwój czy stagnacja?*, w: H. Izdebski, H. Machińska (red.), *Dostęp obywateli do europejskiego wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2005, s. 99.

²¹ A. Jakubecki dostrzegł, że w praktyce oraz nauce brakuje w zakresie rozważań na temat klasycznych zasad procesowych, wśród których wymienia m.in. zasadę jawności, postulatów *de lege ferenda*. Autor zauważa jednocześnie, że jest to wynik przeświadczenia o nowoczesnych i dostosowanych do wymagań nowoczesności regulacji procesowych (A. Jakubecki, *Naczelné zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, w: I. Ratusińska (red.), *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Kraków 2005, s. 378). Co ciekawe, w podobnym tonie wypowiedziano się dużo wcześniej, porównując regulacje prawne zasad procesu cywilnego dKPC z KPC z 1964 r. Wtenczas już uzasadniano rezygnację ze szczegółowego omówienia zasady jawności przejętym z dKPC jej kształtem (zob. W. Siedlecki, *Zasady naczelné postępowania cywilnego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „*Studia Cywilistyczne*” 1966, t. VII, s. 4). Podobnie Z. Świeboda, *Zasady wymiaru sprawiedliwości i naczelné zasady procesu cywilnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, ZNIBPS 1978, nr 10, s. 53; M. Sawczuk, w: E. Smoktunowicz (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Białystok 2000, s. 1244.

do rozstrzygnięć. Transparentność to, poza tym co widać, także przekonanie do tego, że działania podmiotów, które za nimi stoją nie są skrywane. To także pewność, że istnieje system efektywnego i przejrzystego komunikowania się, który gwarantuje dostęp do szeroko rozumianej informacji, a więc w tym również poznania argumentacji prawnej, ległej u podstaw decyzji zwiędzającej proces stosowania prawa. W obszarze transparentności naleŹy także widzieć umiejętność zrozumiałej komunikacji między organem stosującym prawo a odbiorcami jego dziełań. W perspektywie moŹliwoŹci monitorowania uczciwoŹci procesu decyzyjnego, jawnoŹ byłaby niczym, gdyby strony, a w postępowaniach sędowych także publicznoŹ, nie mogły poznać argumentów leŹących u podnoŹa podejmowanych decyzji albo zrozumieć znaczenia wydawanych przez organy komunikatów i ich uzasadnienia. Aby komunikacja werbalna była efektywna i spełniała swoje cele, nie wystarczy tylko mówić, ale trzeba zadbać o to, aby to, co się mówi było zrozumiałe. Stąd m.in. wynika uzasadnienie dla wskazanego wyŹej pojęcia „rozsędnej komunikacji”.

W zwiędzku z tym pozbawienie jawnoŹci procesu decyzyjnego tej cechy przejrzystoŹci zawęŹałoby jej znaczenie do komunikacji interpersonalnej, charakteryzującej się określoną dynamiką gestu, mimiki czy sposobu wypowiedzania słów. JeŹeli zatem, przykładowo, sęd na sali rozpraw nie komunikuje się w sposób zrozumiały, nie uzasadnia swoich decyzji procesowych, postępowanie formalnie jest jawne, ale trudno przypisać mu walor transparentnego, a więc jak moŹna powiedzieć, materialnie jawnego postępowania.

TransparentnoŹ stanowi więc także o rzeczywistej dostępnoŹci do informacji. Zakłada, Źe to, co ma być jawne, takim będzie²². Pojęcie transparentnoŹci zwraca uwagę na takie zewnętrzno-organizacyjne aspekty jawnoŹci jak: monitorowanie procesów stosowania prawa jako metoda dziełania organizacji pozarządowych. Przydawka „transparentny” dla takich rzeczowników jak: rozstrzygnięcie, decyzja, werdykt, wyrok etc. zdaje się bardziej przystawać do funkcji wynikającej z gwarancyjnego charakteru jawnoŹci postępowania, chociaŹby z racji pozytywnych skojarzeń jakie towarzyszą temu określeniu w wysiłkach na rzecz jawnoŹci Źycia publicznego.

²² Prawo do jawnoŹci musi być rzeczywiste i efektywne, a nie pozorne (zob. M.A. Nowicki, *Swoboda wypowiedzi*, s. 79).

Zakres funkcjonalny między transparentnością postępowań a jawnością życia publicznego podkreśla, że ta ostatnia realizowana jest przez pierwszą, która funkcjonuje w powszechnym odbiorze w szerszym znaczeniu oraz, że odwołuje się do działania samego sądu jako organu władzy publicznej²³. Nabranie zaufania do uczciwości organów państwowych, a zwłaszcza sądów, wymaga transparentności ich postępowania. Jest to istotny kontekst semantyczny. Jawność stanowi więc narzędzie transparentności, a transparentność stanowi narzędzie uczciwości (bezstronności).

W przypadku jawności procesu sądowego, opisywanej jako jedna z jego zasad, jawność pełni także szereg szczegółowych funkcji, ściśle związanych z realizacją praw procesowych stron. Oczywiście będą one różniły się w zależności od rodzaju procedury ze względu na ich dziedzinę i specyfikę oraz związany z tym sposób urzędzenia przebiegu postępowania. Przede wszystkim jednak chodzi o związek z takimi wartościami jak: zasada równości²⁴, kontrydiktoryjności²⁵, ustności²⁶, bezpośredniości²⁷. Jak słusznie zwraca się uwagę, jawność jest konsekwencją z jednej strony zasady bezpośredniości i ustności, a z drugiej strony jest przejawem kontrydiktoryjności i równouprawnienia²⁸. Jawność zatem jest przedmiotem oddziaływania dwóch pierwszych zasad oraz wpływa pozytywnie na realizację dwóch pozostałych zasad. Zasada jawności ma zapewnić więc prawidłowy merytorycznie wymiar sprawiedliwości, ergo decyzji w przedmiocie stosowania prawa.

Na potrzeby opracowania tematu artykułu przyjęto konwencję termino-

²³ Zob. T. Stawecki, *Jawność jako wartość prawna*, s. 218.

²⁴ Zob. A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 131 i n.

²⁵ Zob. W. Broniewicz, *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego Polski Ludowej*, „Nowe Prawo” 1954, nr 5–6, s. 84 i n.

²⁶ Zob. E. Wengerek, *Ustność i pisemność postępowania cywilnego*, „Nowe Prawo” 1970, nr 10, s. 1406. Związki te podkreśla również ETPCz. Na tym tle zob. S. Grosz, J. Beatson, P. Duffy, *Human Rights: the 1998 Act and the European Convention*, London 2000, s. 251. Por. też orzeczenia ETPCz: z 24 czerwca 1993 r. w sprawie Schuler-Zraggen v. Szwajcaria (skarga nr 14518/89), § 58; z 26 grudnia 2006 r. w sprawie Elo v. Finlandia (skarga nr 30742/02) § 32.

²⁷ Zob. K. Piasecki, *Postępowanie sporne rozpoznawcze w sprawach cywilnych*, Warszawa 2011, s. 91.

²⁸ Zob. A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości*, s. 134.

logiczną transparentności w znaczeniu formuły jawności odzwierciedlającej najszerzy aspekt gwarancyjny, odbijający się na rzeczywistej realizacji prawa do informacji i bezstronności werdyktów oraz na postrzeganiu ich autorów (organów) w taki sam sposób w odbiorze społecznym²⁹. Nie będzie nadużyciem przyjęcie, że pojęcie transparentności (*transparency*), jako bliski synonim pojęcia bezstronności (*fairness*), odnoszące się do różnych procesów decyzyjnych, na trwale zakorzeniło się w europejskiej kulturze prawnej jako jeden ze sposobów zapewnienia uczciwości³⁰. Zmienia się sposób patrzenia na funkcję jawności. Chodzi nie tylko o stworzenie warunków sprawnego rzetelnego dojścia do ostatecznego celu w postaci wydanego rozstrzygnięcia, lecz także o intensyfikowanie legitymizacji władzy przez przekonywanie, że działania jej są uczciwe (legitymizacja przez transparentność)³¹. Tak szeroko rozumiana jawność oznacza, że dotyczy się postępowania, które nie budzi wątpliwości co do zasadności, rodzaju i przyczyn podejmowanych w nim czynności³². Tylko otwarty i transparentny organ w sposobie działania, w racjach i argumentacji podejmowanych decyzji jest w stanie cieszyć się rzeczywistym autorytetem³³, że działa uczciwie i bezstronnie. Najnowsza literatura przedmiotu również skupia istotę jawności na pojęciu transparentności jako elemencie rzetelnej procedury, umieszczając transparentność wśród takich kategorii poznawczych, jak: jasność, zrozumiałość, jawność, poznawalność, odnosząc ją do przebiegu postępowania, jego wyniku oraz uzasadnienia decyzji³⁴.

O ile nie są przekonujące dla krytyków jawności (szczególnie dla osób niebędących wykwalifikowanymi prawnikami) przedstawione racje natury

²⁹ Jeden z dokumentów powstałych pod auspicjami Rady Europy, tzw. Wielka Karta Sędziów z 2010 r., w pkt 14 także posługuje się pojęciem transparentności, stanowiąc, że wymiar sprawiedliwości sprawowany jest w sposób przejrzysty (*justice shall be transparent*).

³⁰ Szerzej na ten temat zob. C. Hood, D. Heald (red.), *Transparency: The Key to Better Governance?*, New York 2006.

³¹ Zob. E. Łętowska, *Pozaprosesowe znaczenie uzasadnienia sądowego*, PiP 1997, z. 5, s. 11, 15.

³² Tak słusznie A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości*, s. 131.

³³ Zob. M. Safjan, *Wyzwania dla państwa prawa*, Warszawa 2007, s. 84.

³⁴ Zob. A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 327.

jurydycznej – świadczące o wadze transparentności w nieklasyfikowanych w tym miejscu dziedzinach życia publicznego i ich komponentie w postaci prawa do informacji, przekładające się przy tym bezpośrednio również na bezstronność rozstrzygnięć – powinien skłonić ich do refleksji, wprowadzie przedstawiony w formie wypowiedzi konkluzywnej, argument natury prakseologicznej, skoro „władza sprawowana w sposób otwarty, jawny kosztuje mniej niż władza «zamknięta» i ukrywająca się za przegrodą mnożących się tajemnic, bowiem jest skromniejsza, a zarazem ma mniej możliwości skorumpowania”³⁵. Wykazanie prawdziwości tej tezy oraz przedstawienie głębszego dla niej naukowego wytłumaczenia objęte jest potrzebą poświęcenia przedmiotowej materii odrębnego opracowania, wykraczającego jednocześnie poza zagadnienia *stricte* prawnicze.

Bibliografia

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Bingham T., *The Rule of Law*, London 2011.
- Broniewicz W., *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego Polski Ludowej*, „Nowe Prawo” 1954, nr 5–6.
- Duniewska Z., *Wykładnia prawa administracyjnego*, w: M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2021.
- Grosz S., J. Beatson, P. Duffy, *Human Rights: the 1998 Act and the European Convention*, London 2000.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008.
- Górzyńska T., *Dostęp do informacji publicznej w Europie – rozwój czy stagnacja?*, w: H. Izdebski, H. Machińska (red.), *Dostęp obywateli do europejskiego wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2005.
- Herrero Á., G. López, *Access to Information and Transparency in the Judiciary*, World Bank Institute, Governance Working Papers Series, Washington 2010.
- Hood C., D. Heald (eds), *Transparency: The Key to Better Governance?*, New York 2006.
- Jakubecki A., *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, w: I. Ratusińska (red.), *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005)*, Kraków 2006.

³⁵ H. Izdebski, *Fundamenty współczesnych państw*, Warszawa 2007, s. 220; cyt. za B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 308 i n.

- Jasiński W., *Jawność zewnętrzna posiedzeń sądu (nawiązanie do artykułu M. Rogackiej-Rzewnickiej)*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 4.
- Koncewicz T.T., *Aksjologia unijnego kodeksu proceduralnego*, Warszawa 2010.
- Koncewicz T.T., *Sądy w demokracji*, w: tenże, *Prawo z ludzką twarzą*, Warszawa 2015.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
- Łętowska Ł., *Pozaprosesowe znaczenie uzasadnienia sądowego*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 5.
- Malkopoulou A., *Militant Democracy and Its Critics. Introduction*, in: A. Malkopoulou, A.S. Kirshner (eds), *Militant Democracy and Its Critics Populism, Parties, Extremism*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2019.
- Michalunio C., *Dicta. Zbiór łacińskich sentencji, przysłów, zwrotów, powiedzeń*, Kraków 2004.
- Morawski L., *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, „Państwo i Prawo” 1993, z. 1.
- Nowak M., *Trzy generacje praw człowieka. Ich znaczenie w świetle przesłanek ideowych i historycznych oraz w świetle ich genezy*, w: B. Banaszak (red.), *Prawa człowieka. Geneza, koncepcje, ochrona*, Wrocław 1993.
- Nowicki M.A., *Swoboda wypowiedzi w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Referat na Konferencję „Granice wolności słowa” (Kielce, 4–5 maja 1995)*, „Biuletyn Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego / Ośrodek Informacji i Dokumentacji Rady Europy” 1995, nr 3, s. 79–87.
- Piasecki K., *Postępowanie sporne rozpoznawcze w sprawach cywilnych*, Warszawa 2011.
- Rogacka-Rzewnicka M., *Zagadnienie jawności stosowania tymczasowego aresztowania*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1.
- Safjan M., *Wyzwania dla państwa prawa*, Warszawa 2007.
- Sawczuk M., E. Smoktunowicz (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Białystok 2000.
- Siedlecki W., *Zasady naczelnego postępowania cywilnego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „Studia Cywilistyczne” 1966, t. VII.
- Stawecki T., *Jawność jako wartość prawna*, „Studia Iuridica” 2004, t. XLIII.
- Świeboda Z., *Zasady wymiaru sprawiedliwości i naczelnego zasady procesu cywilnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, ZNIBPS 1978.
- Taczkowska-Olszewska J., M. Nowikowska, *Prawo do informacji publicznej, informacje niejawne, ochrona danych osobowych*, Warszawa 2019.
- Wasilewski A., *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych (ustawodawstwo polskie na tle standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Konstytucji RP)*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 9.
- Wengerek E., *Ustność i pisemność postępowania cywilnego*, „Nowe Prawo” 1970, nr 10.